דוד ביסטריצר

<u>קיצור עיקרי דינים בהלכות תולעים</u>

1. **יש חיוב לבדוק פרי או ירק כאשר הפרי או ירק רגיל להתליע, ושכיח למצוא בהן שרצים.**
הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות ב:טו כתב וז"ל, "כל מיני פירות שדרכן להתליע כשהן מחוברים לא יאכל עד שיבדוק הפרי מתוכו שמא יש בו תולעת", וכ"כ הרשב"א בחידושיו על מסכת חולין (נח). הרשב"א שם מביא ראיה מבדיקת הריאה שחוששים מדרבנן לאיסור מצוי, וגם מדייק מדברי הגמ', "הני תמרי דכדא לבתר תריסר ירחי שתא שרי" (מפני שאין בריה שאין לה עצם מתקיים לאחר י"ב חודש), שתוך י"ב חודש אין לאכול תמרי דכדא אם יש לחשוש שתולעים נמצאים בפנים. וכן מובא להלכה בשו"ע יו"ד פד:ח שכל מיני פירות שדרכן להתליע במחובר לא יאכל עד שיבדוק הפרי.

2. **המשכנות יעקב חלק יו"ד סימן י"ז כתב שיש חיוב לבדוק פרי או ירק כאשר יש לכל הפחות סכוי של 10% למצוא שרץ, ויש להסתמך על דבריו.**
המשכנ"י מביא ראיות ממסכת גיטין (לא), "בשלשה פרקים בודקים את היין" ומסכת בבא בתרא (צג), "מרתף של יין מקבל עליו עשר קוססות למאה". מהנ"ל משמע שיין רגיל להחמיץ, ולכן חייבים לבדוק חביות יין לפני הפרשת תרומה. ומכיון שזה מילתא דשכיחא, לוקח מוכן למחול, אבל רק עד 10% ממה שקונה. יש פוסקים שחולקים ומחמירים יותר מהמשכנ"י, עיין שו"ת שבט הלוי (ד:פא) וכן יש אומרים בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל. מאידך, בשו"ת ריב"ש סימן קצ"א כתוב שמיעוט דשכיח קרוב למחצה. והגרשז"א זצ"ל במנחת שלמה (ב:סא) פסק כהמשכנ"י.

3. **אין חיוב לבדוק עם זכוכית המגדלת. אמנם, יש עצה טובה לבדוק עם זכוכית כדי להתרגל, או לברר ספק.**
בשו"ת טוב טעם ודעת קונטרוס אחרון (ב:נג) דן על בדיקת אורז בזכוכית המגדלת, וכתב שאין חוששים על מה שרואים ע"י זכוכית בין להקל בין להחמיר. אמנם, בשו"ת שאילת יעב"ץ (ב:קכד) החמיר, ומאידך, בבינת אדם (לד) וערוך השולחן יו"ד (פד:לו) הקילו. ואם יש מקום להשתמש בזכוכית מגדלת גם בתחומים אחרים של הלכה, נחלקו הפוסקים. עיין בתפארת ישראל במסכת ע"ז סוף פרק ב' שכתב שאין לזהות כשרותו של דג כטהור אם רואים הקשקשת רק ע"י זכוכית. עיין בשו"ת דובב מישרים (א:א), שו"ת אגרות משה יו"ד (ב:קמו) על עניני סת"ם, ושו"ת יחווה דעת (ו:מז).

4. **שרצים קטנים שלא רוחשים ונראים לעין כנקודות קטנות, ואי אפשר לזהות אותם בשום פנים ואופן בלי זכוכית, מותרים.**
כנ"ל במספר 3. למרות שי"א שהחזון איש החמיר, יש הרבה פוסקים בזמנינו שהקילו. כך אומרים בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל, בתנאי שא"א לזהות השרץ בשום אופן אחרי שמסירים הזכוכית. (ועיין מה שכתב באג"מ יו"ד [ב:קמו] על ריבוע של תפילין) . והגרשז"א זצ"ל בספר הליכות שלמה הל' פסח דף 176, ובשו"ת שבט הלוי (ז:קכב) גם הקילו.

5. **כאשר יש חיוב לבדוק, צריכים לבדוק כל הפרי או הירק. כמו כן, כאשר יש בחבילה כמויות קטנות, צריכים לבדוק כל הפירות וירקות. אמנם, במקום שיש כמויות גדולות וטרחא יתירא לבדוק הכל, מספיק לבדוק רק שלשה פירות או ירקות מחבילה.**
בתשובת הרשב"א סימן רע"ד כתוב שפירות שדרכן להתליע צריך לבדוק כולם, ואין מסתמכים על רוב כיון דהוי מיעוט דשכיח. וכן כתב הרמ"א ביו"ד סימן פ"ד סעיף ח שמביא דבריו. ובשו"ת טוב טעם ודעת (א:קכג) מחדש אפילו לשיטת הרשב"א, כאשר בודקים שלש ירקות אפשר לסמוך על רוב וחזקה ביחד. ואפילו לשיטת רבי מאיר שחוששין למיעוטא, חשש תולעים נידון כמו מיעוטא דמיעוטא מפני החזקה. ועיין בנשמת אדם הלכות פסח שאלה י"ח, שמשמע מדבריו שלא כדברי הטוב טעם ודעת. ושמענו שהגר"א קוטלר זצ"ל הקיל.

6. **תולעים קטנים שלימים נידונים כבריות ואינן בטלים אפילו באלף, למרות שהם מאוסים.**
כדברי המחבר יו"ד (ק:א). ובמשכנות יעקב סימן ל"א רצה להקל על מילווין קטנים בחיטין, מכיון שהם אינם חשובים כמו גיד הנשה. ובערוך השולחן יו"ד (ק:יז) מציע שאולי חז"ל לא גזרו על דברים מאוסים. והמנהג להחמיר.

7. **מותר לרסק פירות וירקות שמיעוטן דרכן להתליע, ואין איסור של אין מבטלין איסור לכתחילה כאשר מרסקים אותן.**
התרומת הדשן סימן קע"א כתב שמותר לטחון חיטים מתולעים אחרי שנשפכו בתוך אפרכסת, מכיון שהתולעים בורחים לחוץ. ואפילו אלו שנשארים, בטלים בקמח בשעת טחינה. ואין זה מבטל איסור לכתחילה, כיון דספק הוא אם יתערב שום איסור כלל וגם אינו מכוון לבטל. וכ"כ בשו"ע יו"ד פד:יד, וש"ך ס"ק מ'. וט"ז יו"ד סימן צ"ט ס"ק ז' כתב שכאשר מכוונים לדבר אחר ואי אפשר בענין אחר אין איסור של אין מבטלין איסור לכתחילה, כמו שמותר לחמם דבש שנפלו בו נמלים שמכוונים רק לתקן הדבש. ועיין בפמ"ג במשבצות זהב יו"ד צט:ז שכתב כאשר יש טירחא הוי כמו אי אפשר בענין אחר, ובפתחי תשובה בסימן צט שם שמביא בשם ספר בית יהודה שלפי דברי הפמ"ג מותר לרסק מאלאניש בלי בדיקה, שבדיקתם אחד אחד היא טירחא מרובה.

8. **פירות וירקות יבשים שנתייבשו היטב בתנור, ודומים לעץ אחרי היבוש, מותרים ואין חיוב לבדוק אותם.**
כדברי בינת אדם (לו) שחידש שיש ליבוש בתנור חם מאוד דינו של י"ב חודש, כגמ' חולין (נח).
בשו"ת אבן ישראל (ז:לא) גם כתב שאפשר להסתמך על ספק ספיקא כאשר מיבשים ירקות בתנור, כדלקמן במספר 9.

9. **פירות וירקות מבושלים שמיעוטן דרכן להתליע מותרים בדיעבד אם אי אפשר לבדוק אותן אחרי הבישול.**
כן כתב הרשב"א ע"פ ספק ספיקא. ספק א' אם יש תולעים שם , ואפילו אם יש תולעים, ספק ב' שמא נימוח השרץ ובטל בתבשיל. והמחבר ביו"ד (פד:ט) כתב כדבריו. עיין בפמ"ג, משבצות זהב יו"ד (פד:יא) שמעורר שהספק ספיקא אינו מתהפך. ועיין במחלוקת הט"ז שם (פד:יז) ונקודת הכסף שם על מעשה בחג השבועות אם אפשר להסתמך על הספק ספיקא בספק הרגיל. ובפמ"ג (שפתי דעת יו"ד פד:כט) כתב שסומכים על ספק ספיקא רק בפירות שדרכן להתליע מעט, אבל לא באילו שמתליעים ביותר. וכן כתב בחכמת אדם כלל לח:כב, שאין ספק א' בפירות שמוחזקים בתולעים.

10. **במקום הדחק ואי אפשר בענין אחר, כמו עם פטלים, מותר להסתמך על הספק ספיקא של הרשב"א ולבשל לכתחילה.**
כ"כ הגרח"י בעלסקי זצ"ל. עיין היטב בשו"ת טוב טעם ודעת (ה:קנח).

11. **אין להסתמך בלי בדיקה על שטיפת ירקות שדרכן להתליע.**
מכיון שלפעמים ירקות נגועים ביותר ולפעמים פחות, וא"א לדעת היטב אם השטיפה הועילה. אמנם, שמעתי מהגרח"י בעלסקי זצ"ל שאם יש שטיפה בדוקה ומנוסה שיכולה להוריד הנגועים למיעוט שאינו מצוי, אין עדיין חיוב לבדוק הירקות אחרי שטיפה.

12. **מותר לאכול צימוקים בלי בדיקה.**
כט"ז יו"ד (פ"ד:י"ב) שמותרים ע"פ ספק ספיקא, ספק א' אם יש תולעים שם, ואפילו אם יש שם, ספק ב' שמא לא פירשו. עיין בחולין (סז) שהשריץ בתלוש מותר עד שפירש, ובשו"ת חתם סופר יו"ד (ע"ז) שא"צ לבדוק פרי שיש חזקת היתר בתלוש. הפמ"ג במשבצות זהב (פד:יא) כתב כמו הט"ז לדינא, נגד המנחת יעקב (מו:יד, יח), כאשר א"א לברר בקל. אמנם, הפמ"ג מסיים בדבריו והבעל נפש יחמיר. ושמעתי מהגרח"י בעלסקי זצ"ל, למרות שהפמ"ג כתב והבעל נפש יחמיר מעיקר הדין דבריו כדברי הט"ז, והמנהג ישראל לדורות היה להקל. ועיין היטב ברמ"א או"ח (תסז:ח).

13. **מותר לשים תבלינים שדרכם להתליע בתוך שקית קטנה (garnet bag) ולבשל אותם במרק.**
שולחן הלוי מהגרח"י בעלסקי זצ"ל פרק כא:ג, שמעיין אם יש בזה איסור של אין מבטלין איסור לכתחילה.

14. **תולעים שנמצאים בין הבשר של דגים מותרים. אבל תולעים שנמצאים בבטן או בראש של דגים אסורים.**
כדברי המחבר ביו"ד (פד:טז). ולמרות שיש פוסקים שטוענים שאולי צריכים לחשוש בזמנינו שתולעים הנמצאים בבשר באים מהבטן, הרבה הקילו. עיין בספר בדיקת המזון כהלכה דף 112 שמביא כל הדעות ובספר שולחן הלוי סימן כג מהגרח"י בעלסקי זצ"ל, שמיישב מה שחושבים שהיא המציאות של היום עם השו"ע.

15. **יש למוצרים כמו שעורים או אורז לבן, שבדרך כלל נקיים מחשש תולעים, חזקת כשרות. וזה אפילו כאשר יש מקראים בודדים שהם מנוגעים אחרי זמן רב באיכסון.** ובודאי שצריכים להקפיד שמקום האיכסון נקי ולא חם מדאי. ובעלי נפש נוהגים לבדוק דגנים או פולים בכל אופן. ועיין בשו״ת חתם סופר יו״ד סימן ע״ז.